

Lapsettomuus perhestrategiana myöhäisantiikissa

Ville Vuolanto: Children and Asceticism in Late Antiquity. Continuity, Family Dynamics and the Rise of Christianity. Ashgate 2015. viii + 263 s. ISBN 978-1-4724-1436-6.

Ville Vuolannon monografia *Children and Asceticism in Late Antiquity* operoi suvereenisti laajan mutta vakuuttavasti hallitun lähdemateriaalin sokkeloissa. Lähdeaineiston kronologinen ydin ajoittuu neljännelle ja viidennelle vuosisadalle, ja koostuu niin patristisesta kirjallisuudesta, kirjeistä, hagiografioista, keisarillisesta lainsäädännöstä kuin kirkolliskokouksien päätöksistäkin. Teoksen ensimmäinen osio tarkastelee aatehistoriaa, ja toinen (luvusta 5 eteenpäin) soveltaa ensimmäisen osan tuloksia yhteiskuntahistoriallisessa kehyksessä. Ensimmäinen luku (Approaches and Strategies) toimii johdatuksena antiikin perhehistorian tutkimukseen ja esittelee Vuolannon omat teoreettiset lähtökohdat. Kysymyksissä, joissa viimeaikainen tutkimus on ajoittain ollut tarpeettoman yksiuolotteista ja doktrinaalista, Vuolanto valitsee poikkeuksetta harkitun ja maltillisen keskitien. Kautta linjan hän onnistuu lukemaan lähdetekstien retoristen strategioiden ja identiteetinrakentamisen takaa ääneen lausumattomia oletuksia lasten hankkimisen, perheen perustamisen sekä omaisuuden perinnöksi jättämisen arvosta. Asketismin historiasta tulee tällä tavoin luettuna perhehistorian oleellinen osa.

Luku 2 (Family, Kin and the Right Way of Living as a Christian) toimii kirjan ydinkysymyksiin tarkemmin kohdentuvana johdatuksena. Vuolannon mielenkiinto kohdistuu ennen kaikkea asketismin teeman käyttöön

hierarkkikisena diskurssina, jota tarkastelemalla on mahdollista tehdä johtopäätöksiä arvojen ja maailmankuvien muutoksesta. Varhaiskristilliset näkemykset siitä, kuinka aidon kristityn tulee vähätellä sukusiuteitään, ovat ymmärrettävä lähtökohta. Sekä varhaisemman antiikin filosofeista tai sofisteista että kristityistä askeetikoista kirjoittaneessa rekisterissä yhteiskunnallisten konventioiden rikkominen toimi tehokkaana pyhyiden tai innoittuneisuuden osoittajana. Kiinnostava vertailukohde kristilliselle materiaalille olisivat olleet 'sofistisen' ja myöhäisantiikin muun eikristillisen kirjallisuuden retrospektiiviset kuvaukset 'filosofisesta kääntymyksestä', jonka perusteella tuleva sofisti tai uusplatonistinen filosofi tulee vakuutuneeksi valitsemansa viisaustradition oikeellisuudesta, ja kohtaa ajoittain joko perheensä tai opettajiansa vastarintaa.¹ Toisaalta on mahdollista, että nämä usein varsin myöhäisissä lähteissä tavattavat episodit on mallinnettu kristillisten kääntymysnarratiivien pohjalta. Vuolannon selostuksen perusteella näyttää joka tapauksessa ilmeiseltä (vrt. s. 61), että kristillisessä diskurssissa asketismista muodostui tärkeä kristillisen elämän erityispiirteiden korostaja. Tämä ihanne puolestaan oli useimmissa konteksteissa sovitettava roomalaisen eliitin perittyyn arvomaailmaan.

Luku 3 (Ascetics and the Family of Christ: Metaphors, Family Dynamics and Continuity) keskittyy perhekuvas-ton metaforiseen käyttöön kristillisessä diskurssissa, mikä on myös tärkeä askel yritettäessä ymmärtää jatkuvuutta perinteisen roomalaisen paternalistisen retoriikan ja sen kristillisen seuraajan välillä. Kuten Vuolanto huomauttaa (s. 70–71), paternalistiset argumentit eivät lähtökohtaisesti olleet saumattomasti kristilliseen ideologiaan sopivia, mutta tämän lyhyen luvun kuluessa käsitellyt lähdetekstit tekevät paljon ymmärrettävämmäksi sen prosessin, jonka kautta *papa/abba*

1. Vrt. Synes. Kyr. *Dio* 1.1-8; Eunap. VS 461 Aidesios Kappadokialaisesta.

lopulta tuli kristittyjen piispojen tyypilliseksi nimitykseksi. Tästä metaforisesta käytöstä vorsi puolestaan uusia retorisia kielikuvia, kuten istuintaan vaihtaneen piispan vertaaminen aviorikkojaan. Vuolanto on löytänyt myös yllättävämpiä metaforisia johdannaisia, ja etenkin kirkkoisien ja näiden oppilaiden välille näytettäisiin sovitellun lähes kaikista ydinperheen jäsenistä juontuvia kielikuvia (vrt. s. 74).

Samankaltaisiin johtopäätöksiin viittaavat myös luvun 4 (Chastity as Immortality) huomiot. Perillisyyden ja jatkuvuuden teemat pysyivät keskeisinä myös kristillisessä asketismia idealisoineessa diskurssissa, mutta niiden sisältö kiteytyi henkisen perinnön ja moraalisen puhtauden argumenttien ympärille. Ajoittain, kuten esimerkiksi Augustinuksen saarnoissa ja kirjoituksissa (s. 89), analogia kristillisen kuolemattomuuden ja perheille lasten kautta koituvan jatkuvuuden välillä tuotiin eksplisiittisesti esille. Toisaalta avioliiton ja lasten hankkimisen tarpeen voitiin esittää olevan kuolevaisuuden seurausta, joille ikuisen elämään vihkiytyneillä ei ollut tarvetta (s. 91). Tällä logiikalla monet kirkkoisista esittivät vain asketismin ja seksuaalisen pidättyväisyyden voittavan kuoleman.

Luku 5 (Choosing Asceticism: Demography and Decision Making in the Domestic Sphere) pureutuu edellisen luvun retoriikasta itsestäänselvästi kumpuavaan kysymykseen: jos kristittyjen tuli kirkollisen eliitin mukaan pyrkiä ikuisen elämään perhe-elämän kustannuksella, millä tavoin tämä ihanne oli sovellettavissa käytäntöön myöhäisroomalaisissa perheissä. Vuolannon yksityiskohtaisemmista tutkimuskysymyksistä erityisen kiinnostava on se, missä määrin kristillinen ideologia lavensi lasten valinnanmahdollisuuksia mitä heihin itseensä tuli. Tyttöjen alhaisemmasta avioitumisistä johtuen Vuolanto katsoo, että näiden omia näkemyksiä naimattomuudesta kunnioitettiin todennäköisesti sangen harvoin: keskimääräisistä elinajan pituuksista johtuen avioitumisikäisten miesten isät olivat myös suuremmalla todennäköisyydellä jo kuolleet, tehden näiden askeettiseen elämään vihkiytymisestä kenties perheen jatkuvuuden strategioista riippumattomampaa. Kappale on erityisen ansiokas käsitellessään askeettista elämää halajavien jälkeläisten ja näitä vastustavien vanhempien välistä konfliktia yhtäältä hagiografisena topoksena, toisaalta yhteiskuntahistoriallisena todistusaineistona (s. 104–129).

Kuudennessa luvussa (Family Economy and the Profits of Asceticism) Vuolanto pohtii asketismin vaikutuksia perinnön ja perheiden omaisuuden hallinnointiin. Edellisessä luvussa tehtyjen johtopäätöstenä valossa Vuolanto on syystäkin skeptinen mitä tulee hagiogra-

fisen kirjallisuuden lähdearvoon perhestrategioille asketismista koituneiden kriisien – kuten esimerkiksi perinnöttömäksi tekemisen – kuvaajana: hän pyrkii kontekstualisoimaan jokaisen tapauksen erikseen kulloistenkin jatkuvuuden strategioiden perusteella. Kirkollisille tahoille puolestaan askeetikoilta saadut lahjoitukset olivat tärkeä tulonlähde, ja Vuolanto nostaa esille sen, kuinka erityisesti Ambrosius ja Hieronymus kokivat uhkaavana 370-luvun lainsäädännön, joka kielsi kirkonmiehiä vierailemasta leskien luona tai ottamasta vastaan näiden lahjoituksia (s. 138–139). Asketismi saattoi myös olla strategia sekä sosiaalisen pääoman kokoamiselle yksilön elämän kuluessa että mahdollisuus varmistaa perheen tai suvun aseman, maineen ja etuuskien jatkuvuus ja kasvu, kuten luku 7 (Progeny, Reputation and Memory) tekee selväksi. Vuolannon painopiste, joka muuten on pääasiassa Italiassa, Pohjois-Afrikassa ja kreikkalaisessa idässä, kääntyy luvun sisällä myös kohti Galliaa, jossa kirkollisten dynastioiden paikalliset valtakeskitymät ovat hyvä esimerkki asketismin käyttämisestä perhestrategioiden osana. Muistamisen kulttuuri ja jälkipolvien tavat hyödyntää tunnettujen askeettisten perheenjäsentensä mainetta ovat näkökulmia, joita tarkastellessaan Vuolanto tuo erinomaisen lisän myöhäisantiikin sosiaalishistoriaan.

Luku 8 (Children, Strategies and Continuity) kohdentaa huomion ennen kaikkea lasten merkitykseen perhestrategioiden osana. Kuten Vuolanto huomauttaa, askeettinen diskurssi pyrki usein korostamaan naimattomuuden ja lapsettomuuden tuomaa vapautta. Tätä argumenttia kirkkoisat vaikuttaisivat tarjonneen etenkin yläluokkaisille leskeytyneille naisille. Toisaalta vapauden myötä kuviteltiin tulevan myös mahdollisia kiusauksia, joiden karttamista tuli valvoa; Augustinuksen tuotannossa molemmat näistä pooleista ovat edustettuina eri konteksteissa. Myös miehille perheen saattoi esittää tuovan vain huolta ja murhetta – etenkin lasten varhaisten kuolemien kautta (s. 184). Hengellisten perillisten implikoitiin tuottavan pelkästään positiivisia jatkuvuuden kokemuksia – joskin tässä suhteessa olisi ollut kiinnostavaa lukea lähteiden mahdollisista perhemetaforista näiden käsitellessä opettajiensa kanssa oppiriitoin ajautuneita teologeja.

Luvun 9 (Not All of Me Will Die: Conclusions) loppupäätelmät toimivat erinomaisena suunnannäyttäjänä myöhäisantiikin asketismin ja perhe-elämän tulevalle tutkimukselle, ja summaavat tehokkaasti ja selkeästi yhteen teoksen johdopäätökset. Tulokset ovat vakuuttavia. Vuolannon *Children and Asceticism* on pitkäällisen tutkimusprosessin kauan odotettu tulos, ja

kenties juuri tästä syystä erinomaisen oppinut summaus tutkimuksen nykytilasta. Se on myös metodologisesti ihailtavan järjestelmällinen kontribuutio, joka välttää yhdenmukaistamasta ja homogenisoimasta diskurssia, joka oli ajoittain hyvinkin ambivalenttia kristillisen etiikan ja teologian hakiessa muotoaan. Ruothonjuuritason perhestrategiat ja päätöksenteko erotetaan tervetulleella tavalla kirkonmiesten retoriikasta kautta linjan, mutta Vuolanto antaa myös useita esimerkkejä argumenteista, joissa teologit ovat muokanneet esitystapaansa käytännön perhestrategioista tietoisina. Vuolanto myös löytää lähdetekstien protreptisten argumenttien takaa yhteiskunnan laajempiin arvoihin ja odotuksiin viittaavia kyseenalaistamattomia pohjaoletuksia, joiden rinnalle kristilliset kirjoittajat loivat askeettisuuden diskurssinsa, mutta joita se ei pohjimmiltaan kyennyt muuttamaan.

ANTTI LAMPINEN, FT
UNIVERSITY OF ST ANDREWS